

Piirteitä Isikkalan kyläläisistä,

muisti-tietoa, keränyt

kesällä 1934

Ssa Kallio.

I Kylän ammattilaiset.

Seppä. Uoella Niikkalan kylällä on ollut yhteis-
pajausa. ^{Isän} ~~Yhti-~~ Niinon kylässä se sijaitsi samassa
kylän yhteisömiestukseen kuuluneessa sikopuistissa
kuin kylän myllykin. Kirkonkylän paja oli sa-
kennettu entisille sotilassarville ja oli se kylän ta-
lojen yhteisesti rakentama. Kurhussa muisti seppi-
-sikäli kuin muistetaan - itse pajausa. Pajan
kalusto oli sen sijaan kina seppän yksityistä omai-
sulta. Työt seppä teki siinä järjestyksessä, kuin
ne hänelle tuotiin. Talolliset toivat pajatöitä
tuottaessaan tarvittavat hiilet. Suiaupellossa
piti talon lisäksi antaa apunne seppälle, kun
talon töitä tehtiin. ^{Isolla} ~~Yhti-~~ Niinillä tämä tuli keppä-
myksien vain suuremmista töissä, kuten ^{esim.} reki-
raudoituksissa. Suiaupellosta oli seppä tällöin ta-
lon muassakin.

Tuotuisista töistään sai seppä miära-
palkan viljassa: ^{Isolla} ~~Yhti-~~ Niinillä kappan rukiita josta

sen kangeitettävän hevosen jalkaa kohti, Kurhila-
sa ja Auianspellossa kolme kappaletta hevoselta. Re-
kien ja pyörien rauditukselta sai seppä vielä
eri maksun rahasta, joka maksettiin, kun työ oli
tehty. Läkkitupalaiset ja muut työheimat ihmi-
set, joiden sepäntyöt olivat enemmän tilapäistä
laatua, suorittivat maksun erikseen joka työstä.
Seppä kävi palloaansa nostamassa eli kinkkerilläään
tai salkkarillaan sekä ennen joulua että "välpykinä"
tapamista loppuun. Tällöin keuhittiin seppä talois-
sa ruualla, salidilla ja viinalla. "Seppäs, pappis,
paimenes, jolla hyvä s kunnias" oli ohje, jota täht-
löin noudatettiin. Auianspellossa pidettiin tällöin
sepän kousia: kutsuttiin naapureitakin samaan kes-
tiin. Kolmea taloa enempää ei seppä tavallisesti
oltingtkään päivään käydä. Saattoi pa sattu joutua
kin kaukaisemmissa taloissa, että sepän hevonen
nauttiin pois valjaista ja hänen jätti viettää ta-
losta koker päivän.

Palkkaansa lisäksi sai seppi parseleja,
 sen mukaan miten kussakin talossa tahdottiin antaa.
 Parseleina annettiin lamppasijalle, kaalikuja, kypätti-
 lä, olluilykko, jollaisia Tai kappia papuja ja kan-
 roja. Talven aikana vei kukin talvillinen sepälle vie-
 lä kalle- tai praukakuorman (^{iso} yti-siniö), Auiangret-
 lossa puhuttiin juutaleista. Arikkalaisen sepän elin-
 Taso näyttää sisöllen suhteellisen korkean tasoa, kuten sanan-
 parsi "seppi syö selvän leivän, sepän emäntä vielä
 parannan" puolesta osoittaa.

Sepän asunto oli hänen omansa siinäkin ta-
 pausessa, että kylä oli pajan omistaja. ^{Isolla} yti-siniöllä
 sijaiti sekim sikopinissä eikä sepän tarrinout mak-
 saa sen tontista mitään vuokraa. Kurkulan seppää
 asui mäkitupalaisena jonkin talon maalla makrasu-
 vuokraa talon tontilla sepäntöillä vuokraansa. Auian-
 gretin sepän asunnon korjauksen suoritti kylä, vaikka
 seppi asui vuokralaisena liikkulan talon maalla. Kussakin
 talon reivolliksuutta ei tässä suhteessa oltu tarkemmin

määrätetty. Kurkulan seppä oli ruokkia rakentassaan pitäneet hirvitalkoot.

Seppän lounä kävi kylän yhteisen karjan mukana ja oli seppällä samat velvollisuudet paimenta kohtaan kuin muillakin. Ammappellossa sai seppä hoivana maassa ilmaiseksi milloin mistäkin talosta.

Peltora sai seppä sauroilla eläimillä kerrinmäkitupalaiset, siis päivätoita vartaan.

Seppän työvelvollisuutta ei oltu mitenkään rajoitettu, vaan hän suoritti yleensä kaikki työt, mitä talosta hänellä tehtiin. Spunichon ja seppän välillä oli tietyt jonkinlainen työnjakot. Niinpä edellisessä kengitti hevoset seppän takossa kengät.

Uosille ^{oli} Sirkkalan kylällä ^{oli} nimistettyä ennen ~~olleen~~ lehmien paimentamista varten erikseen kyläpaimenen, jonka huostaan uskottiin

Tiessa kotimielistä väkettä karjasta. Koska var-
 sinkein sudet uhkasivat karjaa, kullaksi paimen-
 mensuun Tehtävien lukea jostakin lukuja kar-
 jan turvaamiseksi. Jos susi sattui tekemään
 karjassa tuhoja, luultiin että se oli Tapantun-
 nut Naapurikyylän paimenen pahansuovanta
 vaikutuksesta.

Keväällä karjan uloslaskupäivänä,
 kun kylän karja oli koottu yhteen, kaksi paimen
 joka talosta kourallisen sudelta kantelen kanka-
 jousiin, kiersi karjan kouralleen kertaan karhun-
 hampaan suorassa suusta roikkuen. Samalla hän
 siunasi karjan ja ampui kolmasti itseen. Sud-
 lat riitti sitten takaisin taloihin ja pantiin loh-
 mien juomaveteen. Koko tapauksesta nimettiin
kiertokarjaksi. Talomäärältään niin suuressa
 kylässä kuin Kurhissa meni paimenelta kokonai-
 nen päivä sen suorittamiseen, eikä ~~sinä~~ hän sinä
 päivänä emittänyt karjaa mihinkään kauem-

makoi ^{dä} ~~viemään~~.

Kurhikan paimenella oli kolme vapaasammunta: juhannus, jaakko ja partti, jolloin kukin talo huolehti itse lehmistään.

Edellisenä lauantai-iltana paimen puhalsi kylällä torveensa vapaapyhänsä merkiksi.

Karjan laiduntamisaikana sai paimen yösijan ja ruuan määräjärjestyksessä kustakin paikasta, mistä oli lemmiä paimennettavana, siten, että hän viipyi ^{kussakin} talossa niin monta päivää, kuin ^{siinä} oli paimennettavia lemmiä. Jos ^{hän} näin oli ehtinyt ennen ~~siikkua~~ kiertämään koko kylän, niin aloitti hän uuden kierroksen, joka suoritettiin nyt hiehojen luonon mukaan. Kurhikan paimenen ^{siittelijänä}, joka arvi omassa mökissään. ~~sanotaan asuneen omassa mökissä kotonaan.~~ Aamiaisen ja illallisen söi paimen talossa, päivällinen pantiin hänen eväspussinnsa.

Paimenen "miehä-
~~miä~~ palkka" oli kappa mukuita lehmältä, puoli hieholta. Lisäksi sai

hän palkkaansa keittäessään parsoja: leipiä, lampainjalaa, mytyllisen (= 20^l tormausta) peltoria, haappuja tai papuja sen mukaan, miten kukin tahtoi antaa.

Lampaita paimeni lampuri, jollaise-
na Kurhikassa nimiseksi toimi Anna-Deena
Koppa - niminen vaimo. Hän asui maassa mi-
kissä. Hän palkkaustaan ei enää muisteta.

Hevoria jidettiin laitunella viikon verran
~~viikon~~ ja Pyhäinmiesten päivän välillä kauka-
na takamailla, Lammin rajoilla, ^{missä} jossa oli hyvät ke-
sätäkana käyttämättömäksi jääneet laitunet.
Tällöin lähti niitä paimentamaan miehiä u-
seammista taloista. Yöksi sytytettiin nuotio, jn-
ka lähelle miehet ja hevoset ryhmittyivät ja
jota sukset ja karkut eivät uskaltaneet lähes-
tyä.

Kyläkuntien guterisanglyt näyttävät olleen

tavallisia Brikkalassa. Ison Simon kylässä oli
 mylly, jossa osakkaina oli kolmattakymmentä taloa.
 Tääkrynjoen kolmesta myllystä oli kaksi yhteismyl-
 lyä, toinen kuuangellon, toinen kirkonkylän talojen.
 Nämä myllyt sijaitsivat kylien yhteisomilla, Ison Simon
 mylly kylän sihojissa.

Ison Simon mylläri oli velvollinen jauhatta-
 maan osakkaiden jyvät kertakokkisesta maksusta, joka
 oli 10 vanhaa kappaa viljaa äyrinmaalta. Kukin talo
 jauhatti tavallisesti kaksi kertaa vuodessa, syksyllä ja
 keväällä. Liikeli aikaa jäi, sai mylläri jauhattaa
 muutenkin kuin osakkaiden viljaa, mistä ^{työstä} hän sai
 ottaa tullin. Jauhatusessa piti talosta panna yksi
 mies mylläriin apulaiseksi. Ilitään eiköistä jau-
 hatusjärjestystä talojen kesken ei tunneta. Mylläriin
 palkan ^{4.} ² ^{1. orakas} ^{3.} ^{3.} ^{3.} kukin ~~muutama~~ jauhattamaan tullessaan.
 Aikaisemmin lienee mylläri itse käynyt keräämässä
 palkkansa joulun edellä sadon tältoin lisäksi kai-
 kenlaisia parsellia. Kun myllyssä piti suorittaa pa-

kunnustoitä, toivat kyläläiset pakennusainest. llyl-
 lyn kojauksia varten oli sitäpaitsi erikoinen mylly-
 kassa, johon panttiin kylän sikojuonissa asurien itel-
 listen vuokramaksut. Jos myllykassa ei riittänyt
 kojauksen enoikin, suorittivat talot lisämaksun.
 llyllynkivet osti kylä.

Kirkonkylän myllyssä eli Vääkosenjoen ves.
 keskimyllyssä oli kaksi kiriparia, josta toinen oli
~~osto~~ rusthollarien, toinen akumenttitalojen. Toisen
 kiripari kunnassaakin ~~myllyssä~~ parissa oli kuitenkin
 mylläriin. Koska ^{alampi} ~~toinen~~ kiripari (alampi) joutu-
 parummin kuin ^{ylampi} ~~toinen~~, vaihdettiin kiriparien paik-
 kaa aina silloin, kun toinen pari oli kulumat loppu-
 puun ja uusi oli hankittava. Kumpakin kiripari
 tai osakaryhmää kohden oli oma mylläriin-
 sä. ~~Frederik näiden palkkauksesta ovat sivistäsi-~~
~~taissa.~~ Jokaisen, joka joutuatti myllyssä, piti
 maksaa tullia kappa tymmyriltä. Tästä tuli myllä-
 läriin palkaksi kuitenkin vain se tulli, jonka

ei-osakkaat suorittivat. Toisen tiedon mukaan taas jäi juuri osakkeiden tulli mylläriin palkaksi. Ylijäämästä jätettiin osa myllylle myllymiesten kaljajauhoksi, loput jaettiin osakkaiden kesken osuukseen suuruuden mukaan. Mylly mylläriin asun-
trinsa oli osakkaiden rakentama. Kun jokseen tehtiin uudet kiviset tokeet, suoritettiin työ urakalla, jonka kustantamiseksi kukin osakas suoritti osuu-
tensa mukaisen maksun. ^(Vesirataaan kaivettiin mylläri.) ^{jauhattajan} Jauhattellessa jiti ^{panna} mies mylläriin apulaisiksi. Määrättyä jauhatusjär-
gestystä ei muisteta olleen. Osakkailla kuitenkin oli eturija syrjäisiin määrän, vaikkapa rakitet-
tiin mylläriin jorkus syrjäyttämiseen edellisten etu-
oikeuksia; seikka, joka viittaa siihen, että mylläriin pal-
kaksi kuitenkin on jäänyt juuri se tulli, jonka osuukseja
omistamattomat suorittivat. ^{Siihen,} että tämä asiointila on
todennäköisempi, viittaa ~~mylly~~ ^{mylly} sekin, että mylläriin
jiti suorittaa vielä veroakin osakkaille. Näin oli
laita myöskin Aniansel on myllyssä. Se seikka, että

mylläin ja osakkaiden välinen sopimus eusi sil-
 mauskerolla näyttää olleen mylläinille epäedullisuus
 Väähkönjoen varrella kuin Toose siivissä, lienee
 kuitenkin näennäinen. Väähkönjoen ^{suorien mylläin} ~~suorien mylläin~~
 ja ~~näiden~~ mylläsit olivat näet tuos siinä suhteessa
 edullisemmassa asemassa kuin neunt, että he saat-
 toivat joulua ^{att} ympäri vuoden, koska joki vain au-
 karvoitiin jäätynä ~~ja helposti jäätynä~~ jokien varrella sijaitsevien
 mylläin täytyessä seitä talven trimattomina ~~valon~~
~~äköyn, jөн mylläin kääntä joulua ja sitä piti, monista mylläinistä kyhättä~~
~~aiton vesivälillä kääntä ja se kääntä y. m.~~
 jäätynä. Kuitenkin kierti esän kierton kyllä mylläin
 lehti, että jolkkä mylläin ammatti ei yksinään
 kannattanut, vaan piti koettaa harjoittaa myös joulun
 verraan maanviljelystä, ajaa kyytiä, ostaa vaita, likaa
 ja karjaa ja ^{vielä se} ~~myllä~~ sitä myllä väksi Lahden To-
 rille.

^{mylläin}
 Auiampellon eli takamylläinssä oli viivikkään
 kulsi kiviparia, joista toinen oli liikkolan kiertämon,
 toinen kedon, Laakkolan, Pasolan ja Piippulan. Myllä-
 reitä oli kuitenkin vain yksi. Joulutuksesta eivät

osakkaat maksauet mitään; myllärin ~~haitte~~ suorittama vero oli ötymyksiä sukinta ja 2 1/2 tyynyriä suurijaa vuodessa kummankin kiriparin omistajille. Makso jaettiin osakkaiden kesken talojen suuren mukaan. Myllärin käytettävissä oli n. 2 hehtaaria peltoa, jossa hän kasvatti viljaa. Hänellä oli tavallisesti pari ^{lammasta} lammasta, jotka kävivät kylän yhteisellä laitumella, hevosia ja sikoja. Mylläri sai hakata omaksi tarpeikseen hakkoja ja ottaa hevosia talojen matoista. Mylläriä kysymykseen tulivat rakennustyöt suoritti puoleksi liikkola, puoleksi muut osakkaat. Mitään eirikistä jousitusjärjestystä ei ollut.

Suutarit ja raatalit eivät muistitietojen mukaan ole olleet niin kiinteässä suhteessa kyläkuntaan kuin sepät ja myllärit. Alueet, joilla ne liikkuvat töitänsä tekemässä, eivät ole mitenkään tarkoin määriteltäviä. Tavallisesti yhden suutarin tai raata-

Työalue

lin liikkuma-alue käsitti 2-3 kylää, Taitavämpien ja suositimpien evummänkin. Niinpä Vähiinään suutarin mainitaan kulkuneen ympärillä Sikkalaa, vieläpä Hllhlassakin. (Eris epävarma tieto jonnekin Tarkkumasta aluejaoista raatalien kesken; kunkin kunkin raatali oli maksanut 50 markkaa alueestaan veroa) Tämä tietysti riippui ^{stajaisissa} ~~kolmas~~ työntekijöiden kutoista. Monien talojen tapana oli vakituisesti käyttää samaa ammattimiestä, jolloin tämän ja talon välillä saattoi vallita vuoripalkkasuhde, niin että raatali tai suutari määrättyistä vuorimaksuista siirsi taloon alansa kuuluvat työt. Vuoripalkka saatettiin maksaa joko viikossa (suurimmat talot n. 12 työpäivää viikkoa, pienemmät 6-7 kappaletta tai kappion) tai rahassa. Käydessään syksyllä palkkoillaan sai suutari tavon runkaan parselloja kuten muutenkin ammattilaiset. Määräpalkkasysteemi väistyi kuitenkin ajan mittaan toiseulaisten maksutavan tieltä: joko maksettiin päiväpalkka, jos työtä kesti pitemmän aikaa (jolloin se myöskin suosi-

ni luonnollisesti talo.

Suutarin ja saattalin miekät oli tavallises-
ti jonkun talon ruokkamalla maalla, ja maksoi-
vat he ammattityöllään ruokansa. Heillä oli kuten
itollisimakin tapana pitää puustalleita saattimesti-
tystä vastaan.

Apulaisina työssä ^{heillä oli} ~~pitivät~~ he kiivämpiä
ja oppipoikia. Edelliset kiivivät yuppiesi pitä-
jiä töitä hakemassa ja mestarit palokarivat heitä
sen mukaan kuin heidän työnsä olivat lukuisia ja
kiireellisiä. Siinä aloittelevat oppipojat eivät
saaneet palokkaa. Heidän työnsäkin oli aluksi tietyt-
ti yksinkertaisuutta, siivousta ymsä muuta. Työs-
kenneltäessä mestarin kotona saivat he suori Haak-
sen kaikentlaisia ~~muutakin~~ talouteen kuuluvia
töitä. Kun oltiin työssä taloissa, saivat ^{myös} ~~kiivämpiä~~ ja
oppipojat mestarin apulaiset siellä ruokansa ja a-
suutonsa; saivat myös oppipoikien saaneen yösijan
siinäkin tapauksessa, että mestari itse oli yön kotona.

sekä muun suunnitaisinkin. Oppijorikissaan jiti-
vät mestarit kovassa kurissa. Sivätpä he saaneet
syötässä edes istuutua. Vähän siinä raatalin
Nybergin isän oppiaika oli kestänyt kolme, neljä vuotta.

Raatalien sosiaalista asemaa ^{selvittää} osittain se, et-
tä heidät kutsuttiin "kokonkoiin", ~~se~~ sijajakkoiin,
häihin ynnä muihin suurväkisiin juhliin, ~~mutta~~
ei juuri lukusivihin eikä muihin pienempiin ko-
konkoiin. Heistä vallitsevaa käsitystä kuraa taas ~~ei~~
~~käp~~ liioitellenkin sanomparoi: "Suutarit ja raa-
talit suuret varkaat, kupparit ja uoidat samaa
jonkkoa".

Vielä on ammattilaisista jonkossa maini-
mittava pari vähäpätöisempää. Kuppari oli tär-
keä tekijä entisajan terveydenhoidossa. Hän toimi
itsellisenä massassa neuhissaan, joka sijaitsi joko ky-
län yhteisomalla tai vuokralla ~~glorityisellä~~ ^{alusel-}
la. Hänen palkkansa laskettiin kupsattavaan isket-

tyjen sarvien luvun mukaan ^{niinlainsa} ~~perun~~ sarvelta. Kyp-
parit masivat usein priti eihöistä ammattitaito-
ansa kyryyn tietää tulevia, joita he ilmaisivat po-
raamalla ja enustamalla.

Hevosenryhjäntä oli tehtävä, jota ei pidetty
tavallisen kunniallisen miehen arvolla sopivana, vaan
oli henkilö, tavallisesti joku köyhä itsellismies, joka
sellaista ^{työtä} otti suorittakseen, erään tiedon mukaan
min vieroitusuttu, ettei hänen kirkossa sopinut is-
tua samalla paikilla niiden ihmisten kanssa.

II Itselliset ja palvelijat.

Luvan eihöiden ryhmänsä kylän Abu-
pajinten joukossa muodostivat itselliset. Heillä
oli oma mökkiinsä, joka oli vieroilla jontin
talon maalla tai sijaiti kylän yrtäimäällä.
Näinpiä nimitetään Joon äimien sikojuivistä olleen
kolmen itsellisen mökit. Kuruhiassa oli taas saa-
ni joukko itsellisiä asettunut asumaan Kalliois-
mäelle entisille sotilassarville, jotka ~~sitten~~

olivat jaetut kylän talojen kesken. Asuinpaikan vuokra suoritettiin tavallisimmin päivätöillä. Poikkeuksena mainittakoon Tom Siuron sikopiinissä asuvat itselliset, jotka suorittivat rakassa maakun kylän myllykarterin. Kuitenkin oli eräs myllykassan hoitaja antanut itsellisten suo-
rittaa vuokrasta päivätöitä itselleen ja maksa-
nut sitten itse vastaamaan vuokrasuunnan myllykas-
saan.

Elatukseensa saivat itselliset pääasiassa joko talojen muonamielisinä tai päivätyöläisinä. Muonamiessojimus saattoi koskea joko koko vuotta tai vain kesää. Palkkana mainitaan edellisessä tapauksessa esim. tynnyri viljaa viikkopäivältä (siis palkkaan tuli niin monta tynnyriä viljaa, kuin oli määrätty työpäiviä viikossa suoritettavaksi), villoja ja pellavia. Muonamies, jonka sojimus koski aikaa toukokuun alusta joulukuun päivään ja kolmea viikkopäivää saattoi saada neljä kargiota pukkita ja yhden ohria sekä lisäksi talon ruuan. Päiväpalkkana oli 50 penniä naisille, 75 penniä

miehille. Riihelläkäynnistä maksettiin jitem-
 pian työpäivien vuoksi esjennä enemmän.
 aikaisemmin maksettiin palkka viijassa. Heinä- ja
 leikkum aikana oli palkka kappa rukiita päivältä,
 helpommista tristä ohria. Riihelläoloista annettiin
 juoli ^{kappaa} rukiita kullakin miesriiheltä, ohra- ja kaura-
 riiheltä kappa ohria. Naisten ja miesten palkka
 oli tällöin sama. Mikonpäivän sunnuntaina tar-
 jottiin kaikille taloutrissä käyneille seurus, kah-
 via ja sautia.

Jolttopuussa itrelliset kankkivat eri tavoin.
 Ne, joilla oli taitoja sautia, pitivät puuntalkoot.
 Edelleen saatiin niitä päivätritä kai naisten
 suositamia kaluruetritä vastaan. Myös kävivit
 itrelliset tavella kerkkerimeen niitä lähimetsistä
 keräämässä.

Koska maapalotat näiden mökkien yh-
 teudessa olivat verraten yiveviä, saatiin ruok-
 rattien talrista lisää poruna- ja jellevarmaata
 päivätritä vastaan.

Ykityisalohtaisemman kuvan saamiseksi itset-
 linnistä ja heidän elämästään, esiteltäköin

(nyttämättömien työsten hävittämistä)

21.

tässä Kurhulan Kallioisomäen "kaupunki" seppä Jämsöströmin kuvauksen perusteella. Kallioisomäelle oli näet korääntyneet ^{muokkineen; rikkoo} itsellisiä tavallista ~~asumista~~ tiheämmäksi ryhmäksi, mistä ^{paikkakunnat alaisten käyttämää} laikielinen ~~seurakunta~~ ^{nimitys} ~~kaupunkiin~~ joutuu. Asumat olivat suurimmaksi osaksi savupirttejä, ainoastaan kaloriuokkia oli ulostimpiäviä. Kaaroin nämä itselliset hyökkivät itselleen uutta asuntoa rakentamaan. Vanhat rakennukset siirrettiin ruista jältä toiselle. Joku saattoi kyllä kystä hiukan suurentamaan tai parantamaan asunukseen.

Santa-Mattiin pirtti oli entinen lammasvarvetti, jossa oluksi ei ollut permant sakkau.

Rakennustarkoitus ei muisteta jätetyn.

Aluperäiltään ^{ja elinkeinoltaan} olivat Kallioisomäen asukkaat hyvin sekalaista seurakuntaa. Santa-Matti oli entinen talon isäntä ja Maija Talon emäntä, kumpukin joutuneet pois talostaan makramattomien verojen vuoksi. Alperin mamma oli nimikään entinen talon emäntä. Junni oli entinen ruotsalaismies, koukkuoruminen Vest-Matti, joka toimi kylän paimenena, oli torppari

poika. Matti asui jirtissä, jonka hän oli itse rakentanut, vaimonsa Sirkon ja mielen-ikäisen poikansa kanssa. Kaide-Kustaan vaimot olivat olleet juustollin ruokaa ja Hollolasta. Kustaa oli itse aikaisemmin pitänyt torppaa ja sittemmin itsellisenä elässään ollut mekonamiehenä ja tehnyt talvella kaitteita. Suutarinpoika Santala, joka itsekin oli suutari, kantoi postia Padoojelle. Leipakkamäen raatelitöimi riihikään postinkantajana. Leppisen liina oli naimisissa maasilualla aurotöissä kylvökokkelevan Kurhilan Leppälän talon nuorimman pojan kanssa. Jonas harjoitti kalastusta. Kalliomäen Ville, Häkkälän talon poika Vähi- maasta, oli myynyt talonsa ja menettänyt jollakin tavoin rakensa. Eero oli yksi Ilarain talon (Kurhila) veljistä pojista, joilta ei tulonyhti oikein tahtonut luonnistaa, vaan he lykkäsivät sen triveltä trivelle, kunnes talo vihdoin myytiin maksamattomista veristä. Kekoa-Eero oli Apvolan talon nuorimpi poika Kurhilasta. Vanhempain poika oli perinyt talon, joka oli "rekunon luon-
tuusto-

sia" tiloja ja joita ei siis saanut jakaa,
 joten suuremman osan jättilähteen talosta.
 Kolauterin Seena oli ~~suutarina~~ kuppari ja tie-
 täjämmiä, joka katsoi kortista ja viinaosta
 sekä valottiinaa. Hän oli mikkarin leskimaa-
 puri kyllästä, joutui myöhemmin ruotuvairai-
 seksi ja kuoli kummalliskodissa. Pyyty - ~~Jita~~
 oli edellisenä nimeltä Eeron "likkoja", asui sittem-
 min Vest-Matin pirtissä. Variksen Riika asui
 samaan aikaan Vest-Matin isossa pirtissä. Kuop-
 palan Eeron vanhemmat olivat olleet talojen
 ja torpan vuokraajia. Vielä muistettiin Kal-
 lioismäen antiisista asukkaista joitakin ^{antiisista} palvelijoi-
 ta, jotka naimisiin mentyään tarvitsivat oman
 pirtin.

Konisuoni-Heikillä, joka "piättelee kaikkia
 asioita", oli ~~kuo~~ ja Heikkovaarilla oli kummalla-
 kin yksi lehmä, joka kävi kylän karjassa. Hei-
 nämä maiksi he vuokrasivat talosta joitakin van-
 hoja lemmonmättäjä ja veteliä soita.

Talvella, kun naiset eivät voineet saada
 päivätöitä, he keuhäsivät. Melkoisesti kar-

rastattu elinkeino naispuolisten itsoellisten
 joukko kirkkudessa oli myös oluenmyynti.
 Ohrat oluempainoa varten, jotka ostettiin tai
 kerjättiin. Maltaut ja oluet oli valmistettava
 taloissa, jotka saivat jällejäävään ravau.

Palvelijoiden pestaus tapahtui useim-
 miten kesällä kirkolla, ^{jossain määrin} ~~joulukuussa~~ myös syyske-
 sällä kirkolla. Jos isäntä ei tuntenut ennestään
 palvelijaa, tutki hän tämän ulvossatelin, jossa
 oli mainittu, kuinka kauan palvelija oli edelli-
 sessä palveluspaikassaan palvelut. Reugilta
 kysyttiin: "Onko mas tekemäs rekes kaatumu?"
 Kauspa päätettiin vuodeksi kerrallaan ja uusi pal-
 velija sai pestirahat. Isäntä tarjosi karjokan-
nem ja reuki hieman hummalluttuaan tarjosi
 tavallisesti lisää pestirahallaan. Joskus saattoi käy-
 dä niin, että myöhemmin toinen isäntä juotti
 uudelleen reugin ja pestasi hänet, jolloin reu-
 gin piti lähettää pestiraha takaisin edelliselle
 isännälle. Jos palvelija lähti palveluspaikastaan
 ennen vuoden loppua, saatiin hänet tuottaa

Kraunum mielillä takaisin. Lahden kaupungin perustamisen jälkeen toimitettiin postaus tavallisesti Lahden syysmarkkinoilla.
 Noin 55 vuotta sitten sai postun uuden piirteeseen, kun eräät hollolaiset miehet alkoivat harjoittaa jonkinlaista postiajan toimintaa. Elo- ja syyskuun vaihteessa sunnuntaisin saapuivat he Arikkalaan ja kutsuivat kylän palvelijat, miehet ja naiset kokoon, postataksaan heitä lähimpiä palvelukseen. Lupaamalla palkkaa he saivatkin melkoisesti palvelijaita nauttimaan pitäjistä. Hollolainen mies antoi postirahan ja osoitteen, minkä postauksen tapahtui. Lisäksi tavon mukaan postin kassakannuja melomien puolesta kustannuksien.

Palveluspiikan nauttiminen ei kuitenkaan ennen aikaa ollut kovin tavallista, vaan viihtyi samassa talossa vuosikausia. Jossakin talossa annettiin palkollisille kymmenen vuoden palveluksen jälkeen lehmä. Jos meka oli talossa huono, saattoi palkollinen kaksia sarrisaloja. Sellaista sattui kuitenkin

harvoim. Jos palvelija liitti palveluspaikas-
taan ennen vuoden loppua, saatiin nämät
tuottaa ruummielulla takaisin.

Reugin palkka vaihteli 60+100
markkaan riippuen etupäässä siitä kykenikö
hän tekemään veistotöitä. Lisäksi tuli kak-
si tai kolme vartista paitaa, yhdet tai kah-
det saappaat, parit sukat ja "tungrit", joka toi-
nen vuosi "kegulainen" talviturkki (housut ja tak-
ki), joka toinen vuosi "mekkoiset" työhousut. Piiän
palkka: 30-50 markkaa, kengät tai kahdet, kol-
me naulaa villoja tai lyysä kutta sukat talon
villoista, omakutoinen kame (jota osari osi itse kutoa),
tai jostavillainen jukkakangas sekä pari, kolme
vartista paitaa, jookus myös 1/2-7 kappalaan jeh-
lavamaata.

Rippikoulun käymättömän rouki-
projan palkkana mainitaan Hillilän Rusilassa
olleen kaksi ruplaa, mekkoriset housut, kaksi pai-
taa, tungrit ja sukat. Illosten vaatteet val-
mistettiin siis talon kuotauksella, piirat Teki-
vät vaatteensa itse.

Palvelijoiden oikeuksiin kuului niin

sanottu riivikko, joka alkoi marraskuun
 ensimmäisestä päivästä. Erikoisesta suostumuk-
 sesta - palvelijoiden kutoma - y. m. töiden vuok-
 si - se saattoi kestää kaksoin viikkoa; tämä
 tuli keuhkokuumeeseen vain silloin, jos palvelija jät-
 tää palvelustaan samassa talossa. Riivikkoa
 vietettiin kotipaikassa, jos sellainen oli, ellei,
 sai olla ja syödä talossa. Jos koti oli lähellä,
 käytiin talossa syömässä, jos kauempana,
 annettiin mukaan eväitä: lihaa, voita, leipää
 y. m. Riivikolla piirit puhdistivat pellaviaan,
 kehräsivät palkkavillojaan, kutoivat sukkaa, Tump-
 pua ja haasekangasta. Keuhkeista viettivät useat
 ajan joutilaina ja juopotellen. Riivikon oh-
 jelmiaan kuuluu myös ahkera kylässäkäyminen
 ja taussien pito. Palkkollisten häät pidettiin
 myös usein tähän aikaan.

III ^{-koot} Talkuut ja neuvoston neuvittelu.

Kylän asukkaiden yhteistruuminnan tärkeimpiä muotoja oli ^{-koot} talkuut, joita oli monta eri laatua. Seuraavassa kuvattuja talkkuita pidettiin Kurhulan kylässä.

Kutou talkkuihin lähetettiin päivää tai paria ennen talkkopiivää. Jookus kutouttiin niin väkeä naapurikylistäkin. Kutoua noudatti etupäässä neori väki. Helyväruokaisiin taloihin tuli kossunnatti väkeä kuin köyhempiin. Toisaalta kuitenkin on huomattava, että talkkuiden ^{ta} ~~pitotapa~~ Kurhulassa nykyisen muistin mukaan pitivät enemmän köyhemmät talot kuin varakkaimmat. ~~koskapa~~ Tästä riippuen oli taas se väki, joka noudatti talkkukutoua, vastaavasti pieneummista taloista ja itsellisistä.

Hleinätalkuut olivat tavallisia varsinkin sellaisissa taloissa, joiden niityt olivat pieniä ja hajallisia sekä hitaita niittää. Hleinätalkkuihin mentiin tavallisesti puolesta päivän, jotkut vaativat tulla varhainminkin. Jos joku kuitenkin oli mukana aamusta alkaen, sai hän puolen päivän

palkan. Mukana tuotiin viikatteet, karavat ja siipit. Talkkopiivänä kaadettiin heinä ja narvoitiin pienempiin kassihin, "kirrelle". Talkkoraalle tarjottiin kalvia ja ~~vehnäistä~~, sahutiä sekä väinää.

Talkkoot oli usein sovittava sunnuntai-koita. Näin oli asiainlaita varsinkin ruokatalloissa ja näiden, koska oli pidettävä huolta siitä, että ~~se~~ ~~ruis~~ tuli aikanaan leikatuksi, ennenkuin se alkoi rapis^{ta}~~emaan~~. Leikat^{ta}ksessa kulki 3-4 leikkaajaa yhdellä saralla. Yksi "täyteläinen" siroja riitti sarkaa kohti. Kuonungria piti olla useampia. Sarkain kesken kävi kilpailu leikkauksessa. Huono leikkaaja "jäi vieressä". Kun leikkuri oli lopussa, tuli kamppi, jousi joudosta heijattiin. Ennen pellolle menoa tarjottiin kamia. Pellolle vietiin joutavaksi sahutiä. Leikkurin jälkeen syötiin. Sellaisille, joilla oli kotona lapsia, annettiin tuliaisiksi vehnäistä tai leipää.

Vastteet olivat talkkoisiin mentäessä hiukan paremmat ja puhtaammat kuin tavallisesti.

Kassinkin leikkuritalloiden jälkeen pidettiin

Talkkutaustoja, joihin tuli paljon sellaistaakin muuta väkeä, joka ei ollut mukana leikkauksessa. Tansseja soitettiin vielä, joskus "harmonilla".

Köyhyydessä ja kirkossa saattoi sattua, ettei talo kyennytkään tarjoamaan ruokaa talonväelle, joka tällöin sai olla omassa ruuassaan. Sää tällaiset heinätalkkut pitäneet talo jätti myöhemmin syksyllä kestot, kun vuodentuloista oli saatu varoja.

Kaksi päiväiset talkkot olivat ⁴⁰harvinaisia, koska ei mielellään menty kahta kertaa samaan paikkaan samojen talkkujen tekemään. Piti olla jokin hyvästi autineet, jotta oltiin toimenkin päivä. Tällaisissa kahden päivän talkkoissa tehtiin toisena päivänä tavallisesti vähemmän työtä, mutta juotiin ^{sitä} enemmän saattia ja viinaa. Tavattiin sanoa, ettei lähdistä pois, ennenkuin on olutlymyrin tappi taskussa.

Heinä- ja leikkauks-talkkot olivat talkkoista huomattavimmat. Talvella pidettiin puutalkkua. Sellaisia pidettiin silloin, kun aiottiin

rakentaa, ja talon hirsimet se sijaitsi kaukana. Näihin otti osaa sekä hevos- että jalkamiehiiä. Jälkimäiset toimivat tukkien kaatajina ja edelliset kuljettivat ne taloihin, kului 4-5 tukkia. Kenen oli metsä-keisterin rakennuspuuta ollut vetämässä kolmatta kymmentä hevosta. - Toisten laatuisia puutalkeita olivat ne, joita itselliset pitivät kankkiksena poltto puuta. Niissä oli mukana ^{noin} ehkä 5-6 hevosta.

Multatalkot^{not} pidettiin ennen tukkimajon alkamista, siis tavallisesti ennen joulua. Itselliset tulivat hakkaamaan irti ja pistämään reksan päätyryytän maata ja talvosta tuli hevosmiehiä ~~sitä~~ vetämään. Multatalkoissa oli korkeintaan 3-5 hevosta.

Sontatalkot^{not} pidettiin, jos pellot olivat etäällä talosta.

Pellavan viljelykseen liittyi monia eritalkoita. Tavallisimmat niistä olivat pellavankenttä - ja pellavanrapinmistat^{not}. Harvinaisempia olivat loukutus - ja lihtaustalkot. Työ pellavariikossa alkoi jo 12-1 aikaa yöllä.

Seurueksi piti talkoväen tulla jo illalla talkootaloon. Doukut ja lihdet tuotiin mukana. Doukutus oli miesten, lihtaus naisten työtä. Seun kestäessä tarjottiin kalvria ja olutta. Työ kesti sitten yltäjaksoisesti koko päivän. Päälle pidettiin taussit. Näitä talkoita pidettiin mikropäivän ja pyhäinmiestepäivän välillä.

Villatalkoita^{-uot} pidettiin helmi-, maaliskuussa. Niihin tuli tietysti naisia, joista toiset kehräsivät, toiset karttasivat. Niissäkin tarjottiin ruokaa. Ne kestivät usein koko päivän ja lopuivat ~~4-10 tuntia~~ ^{vasta myöhään} illalla. Iltaa kului välistä talkouhuoneeseen poikkekin juttelemaan ja seattolemaan talkoväkeä kotiin. Pitkäneuhkalaiset jäivät keuhkeihin taloon yöksi. — Merta- ja verkkolaukaa saatettiin myös kehrätä talkoilla.

Perunoita kyvrettäessä tuli niinkään väkensä naapurista auttamaan, mutta varsinaisia talkoita eivät tällaiset tilaisuudet olleet.

Paitsi talkootauksissa oli kylän nuorimiesten tilaisuutta huvitteluun, varsinkin kesäaikana. Huvitteluun keskipisteenä oli keiju (jollakin maella) ^{sijaintoa}. Se oli tavallisimmin kolmi-aisainen, mutta oli myös kuusi-aitaisia ja pyöräkeijuja. Keijun lähistöllä "käytiin rinkkiä", "lyötiin konnaa" (muuri- ja nokkakonnaa), "juostin leskeä". Lähellä keijumäkeä tai maantiellä lyötiin kiekkoa tai "nyrkkyä" (= puista palloa). Joskus saatettiin tanssiakin: valssia, polkkaa, "vanhaa loikkaa", "nyrkantia" ja purjuria. Keijun lähellä sijaitsi myös kylän tulienpolttopaikka. Tuliä poltettiin helatorstaina ja helluntai päivinä, juhannuksena sekä näiden juhlien aattona.

Suosittuja tilaisuuksia olivat myös markkatanssit. Näitä pidettiin siellä, mistä vain ne saatiin. Tanssia säesti tavallisesti viulu, joskus klaneetti, toisinaan saatiin kyttyä joulukäntä laulua. (Klanteetin soittajia muistetaan erikseen kaksiksi, Kajander ja Jammunen). Soittajan palkka, noin kolme markkaa illasta, koottiin tanssijoid-

ta, tai, jos tanssit olivat saapuneet ant-
 sasta - esim. nimipäivä tansseihin - suoritti
 kutsuja maksun. Murkekattausit hävisivät sit-
 temmin, kun varsinaiset illtamalot syntyivät.
 Paitsi murkekattausia, muistettiin Kuskilassa
 vanhemmalla ajalta erikroisesti Helkalla pide-
 tyt "lohtertanssit".

Mallassamaa lämmitettäessä joulun
 edellä ja varsinakin syksyllä vieraili muisto-
 siissa toisiaan tapaamassa ja illtapuhleita
 viettämässä. Seurustelu tapahtui juttelu-
 misen ja istuskelemisen merkeissä, joskus
 muuten "jyryttiin". Toisiaan keitettiin kahvia,
saakiaiskikana